

Araştırma Makalesi

Türkistan Coğrafyasında Göçebe Bir Halk: Massagetler

Erdal Polat*

(ORCID: 0000-0003-2229-9819)

Makale Gönderim Tarihi

09.12.2023

Makale Kabul Tarihi

19.03.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Polat, E., "Türkistan Coğrafyasında Göçebe Bir Halk: Massagetler", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (Mart 2024): 658-685.

APA: Polat, E. (2024). Türkistan Coğrafyasında Göçebe Bir Halk: Massagetler. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 658-685.

Öz

Adını ilk defa Perslerle girmiş olduğu mücadele duyduğumuz Massagetler, günümüz coğrafi yerleştirmelerine göre; Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın bulunmuş olduğu coğrafyada yaşayan, Pers Kralı II. Kyros ile girmiş oldukları savaşı kazanan ve Pers kralları döneminde de hâkimiyet altına alınamamış göçebe ve güçlü bir halktır.

Kökenleri konusunda çok fazla tartışmanın olduğu bozkır coğrafyasının kadim topluluğu Massagetler günümüzde de gizemini korumaktadır. Kraliçeleri Tomris ile daha çok tanınan Massagetler, Perslerin hiçbir zaman tam olarak hâkimiyetleri altına alamadığı halk olarak bilinmektedir.

Geniş bir coğrafyaya hâkim olan Massagetler ile ilgili olan bilgilerimiz sınırlıdır. Tarihi kaynaklar, çivi yazılı metinler ve arkeolojik kazı çalışmalarından anlamaya çalıştığımız Massagetler, İskit/Saka lara bağlı güçlü ve kalabalık bir boydur. Massagetlerin yaşam tarzları, savaş taktikleri İskitlerle/Sakalarla büyük benzerlik taşımaktadır. Kökenleri konusunda Slav, İran ve Ural/Altay gibi birçok tartışma ve önerinin olduğu Massagetlerin, Ural/Altay kökenli olduğu

* Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Türkiye, erdalpolat@yyu.edu.tr.

Assist. Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Archeology, Turkey.

anlaşılmaktadır. Ayrıca Massagetlerin kraliçesi Tomris'in, diplomasi yoluyla sulhu araması sonrasında bu topluluğun özgürlüğü için verdiği askeri mücadele, dönemini aşarak binlerce yıl sonra günümüz kadınlarının toplumda almış olduğu rolün öncüsü olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada günümüz Türkistan coğrafyasında hâkimiyet kurmuş ve Persler tarafından egemenlik altına alınamamış, Sakaların bir kolu olan ve Türk topluluklarıyla bağlantılı Massagetlerin yaşam tarzı, kültürü ve kökeni ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İskit/Saka, Türkistan, Bozkır Kavmi, Massaget, Tomris.

A Nomadic People in Turkistan Geography: Massagets

Abstract

The Massagets, whose name we heard for the first time in the struggle with the Persians, are a nomadic and powerful people living in the geography where Turkmenistan, Kazakhstan and Uzbekistan are located according to today's geographical placements, who won the war with the Persian King Cyrus II and could not be dominated under the Persian kings.

The Massagets, the ancient community of the steppe geography, where there is much debate about their origins, remain a mystery today. The Massagets, who are better known with their queen Tomris, are known as the people that the Persians could never fully dominate.

Our knowledge about the Massagets, who dominated a wide geography, is limited. The Massagets, whom we try to understand from historical sources, cuneiform texts and archaeological excavations, are a strong and crowded tribe affiliated to Scythians/Saka. The lifestyles and war tactics of the Massagetes are very similar to the Scythians/Saka. It is understood that the Massagetes, whose origins are the subject of many discussions and suggestions such as Slavic, Iranian and Ural/Altaic, are of Ural/Altaic origin. In addition, the military struggle of Tomris, the queen of the Massagetes, for their freedom after seeking peace through diplomacy, was seen to be the pioneer of the role of today's women in society thousands of years later.

In this study, the lifestyle, culture and origin of the Massagetes, a branch of the Sakas, who dominated in today's Turkistan geography and could not be dominated by the Persians, and who were related to Turkish communities, are discussed.

Keywords: Scythians/Saka, Turkistan, Steppe Tribe, Massaget, Tomris.

Giriş

Tarih ilkçağlardan günümüze değin birçok devletin kuruluşuna, genişlemesine ve yıkılışına şahitlik etmiş, bu devletlerin siyasal, sosyal ve kültürel yaşamışlıklarını hafızasına kaydetmiştir. Devletlerin tarih sahnesinde yer alabilmeleri ve bu sahnede var olarak kalabilme düşüncesi beraberinde askeri hareketliliği de getirmiştir. Tanıklık edilerek hafızalara kazınan siyasal, sosyal, kültürel ve askeri bu yaşamışlıklar o dönemin dünyasının şekillenmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Nitekim Pers kralı II. Kyros ile Massagetler'in kraliçesi Tomris arasında yaşanan olaylar da tarihin hafızasına kazınmış ve yine tarihin sayfalarında kaleme alınmıştır. Antik Yunan tragedyalarının ortaya çıkışıyla birlikte Aiskhylos'un üçlemelerinden (trilogia) biri olan; Prometheus'un getirilip zincirlendiği topraklar için *“Dünyanın uzak sınırına ayak basılmamış bir yalnızlık olan İskit topraklarına geliyoruz”* ifadesi esasında bozkırda göçebe bir halk olan Massagetler için de kullanılabilir¹. Konumuzla ilgili yapılan çalışmalarda metin yazarlarının verdiği bilgilerin eksikliği fazlaca hissedilirken, çivi yazılı metin kayıtlarında da konumuzla ilgili doğrudan bilgilerin yer almadığı da görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada atlı bir topluluk olan Massagetler, kendilerine ait bölük pörçük ve az bilgilerin olduğu bir literatür taramasıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Perslerin en soylu boyu Pasargadların Akhaimenid kolundan olan Anzan prensi II. Kyros, Med İmparatorluğu'nun hâkimiyetine son vererek Medleri egemenliği altına almış, imparatorluk sınırları Halys (Kızılırmak) Irmağı'na kadar ulaşmıştır². MÖ 547/6 yılında Lidya Krallığı'nın başkenti Sardeis'in (Sart) ele geçirilmesiyle Anadolu'nun batısı Pers İmparatorluğu topraklarına dâhil olmuştur. II. Kyros (Büyük Kyros) döneminde sınırlar Orta Asya'nın bir kısmı, Mezopotamya ve Ege Denizi'ne kadar ulaşmıştır. Pers İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde iki yüzyılı aşkın bir sürecinde yaklaşık otuz yıl hüküm süren kurucu kral II. Kyros, Herodotos'un anlatısı doğrultusunda Massagetlerin kraliçesi

¹Aeschylus, *Prometheus Bound*. (Trans. Herbert Weir Smyth), Cambridge, 1926, I. s. 35.

²Amelia Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)*, (Çev. Dilek Şendil), İstanbul, 2009, s. 366.

tarafından öldürülmüştür³. Büyük ve düzenli bir orduya sahip olan II. Kyros'un Massagetlerin kraliçesi Tomris'e yenilmesinin nedeni olarak, atlı-göçebe bir kavim olan Massagetlerin sahibi olduğu coğrafyaya uyum sağlama ve bu coğrafyanın gereklerinden olan savaş taktiğine sahip olması gösterilebilir⁴.

Massagetler

Bir halkın tarih sahnesinde zikredilmesi tarihi kaynaklar, çivi yazılı metinler gibi yazılı kaynaklarla mümkündür. Nitekim Pers kurucu kralı olan II. Kyros'un tahta çıkması ve imparatorluk sınırlarını genişletme düşüncesine paralel olarak Massagetlerin anıldığı metin kayıtlarında görmekte ve Massagetlerin varlığı ile karşılaşmaktayız⁵. Persler, geniş bir imparatorluk kurarak, Babil'i egemenliği altına almış sınırlarını genişleterek Massagetler üzerine gerçekleştirilen askeri seferle bu topluluktan haberdar olmamızı sağlamıştır. MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı düşünüldüğünde boyların, devletlerin oluşumu ve bulunduğu

³Herodotos, *Historiai*, (Çev. M. Ökmen), İstanbul, 1973, I. 214. Metin yazarı Ksenophon'un kusursuz bir profil çizerek anlattığı biyografi tadındaki Kyros'un Eğitimi (Kyrou Paideia) adlı eserinde II. Kyros'un (Büyük Kyros) ölümüne yer vermektedir. Yazar Herodotos'un savaşarak öldüğüne dair verdiği bilgilerin aksine Ksenophon II. Kyros'un yatağında hasta yatarken çocukları ve dostlarına yönetecekleri bölgeleri paylaştırdıktan sonra öldüğünü ifade etmektedir (Ksenophon, *Kyrou Paedeia (Kyros'un Eğitimi)*, İstanbul, 2007, VIII. 8).

⁴Ayten Akcan, "Bozkırda Kadın Bir Lider: Tomris", *Sosyal Bilimlerde Akademik Çalışmalar 1*. (Ed. Bahir Selçuk, Serdar Ünal, Yener Lütfü Mert), Ankara: Duvar Yayınları, 2021, s. 139-150. İskit ve Sakaların aynı kökenden geliyor oluşuna binaen, İskit kadınlarının hem savaşlarda hem de devlet yönetiminde söz sahibi olduklarını söylemek mümkündür. "bir vakada, bir kadın birey sağ kaburgasından hançer nedeniyle ölüm anında yaralanmıştı, bu durum da bu kadının bu hançer darbesiyle ölmüş olabileceğini akıllara getirmektedir. Osteolojik arkeologlar, bu 25-30 yaşındaki kadının sağ göğsüne bir çift kenarlı hançerin girdiğine inanıyorlardı. ... Don-Volga bölgesindeki Ordzhonikidze şehrinde, arkeologlar bir kurgan mezarında sol dizinde bir ok ucu olan kadının kemiklerini kazdılar. Mezarda demir bir mızrak ucu ve birkaç bronz ok ucu bulundu ve korpusun yanında ayna ve süs içeren birkaç kadın nesnesi de bulundu. Bu piyadenin silahları ve savaş yaraları incelendiğinde bu kadının gerçekten savaş alanına savaşçı kimliği ile katıldığına göstergesi olabilir. ..." Detaylı bilgi için Ayten Akcan, "İskit Halkının Cinsiyet İnşasında Kadının Rolü", *Kadın ve Yaşam*. (Ed. Ayten Akcan-Burcu Bür Yiğit), Konya: Eğitim Yayınevi, 2023, s. 54.

⁵Adile Ayda, "Etrüksler ile İskitler Arasında Benzerlikler", VIII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, 11-15 Ekim (1976), s. 287-292; Emre Erten, "Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris", *Mediterranean Journal of Humanities*, VI/2 (2016), s. 237-263.

coğrafyadaki egemenlikleri tartışılmaz bir gerçektir⁶. Hiç şüphesiz Herodotos'un⁷ detaylı bir şekilde anlattığı ve diğer yazarlarında desteklediği bilgiler ışığında Massagetler, bulunduğu coğrafyada önemli bir topluluktur.

Massaget Adı

Çivi yazılı metinler ile antik kaynaklarda doğrudan Massaget adı geçmiyor olsa da söz konusu bu ismi açıklığa kavuşturacak ifadeler yer almaktadır. Pers kralı I. Darius⁸, I. Kserkses ve II. ya da III. Artakserkses'in yazdırttığı metinlerde yönetilen halklar arasında Sakalar diye adlandırılan bir grup bulunmaktadır. Bu yazılı verilerde "*Saka haumavarga -hauma içen Sakalar*", "*Saka tigrakhauda -sivri başlıklı sakalar*", "*tyai paradraya⁹ -denizin karşısındaki sakalar*" olarak tanımların yer aldığı görülmektedir¹⁰. Baktria'ya bitişik Pamir ve civarında, Hindistan sınırına yakın kesimlerde yaşayan, *-Amorgi Sakaları* olarak da nitelendirilen bu grup İran'a tabi olduğu düşünülüyordu¹¹. Herodotos'ta (VII. 64) "*Amyrgia kabilesinden gelenlere Sakesler*" deniyordu ifadeleri Amyrgian Sakalarıyla aynı olmalıdır¹². Yukarıda Sakaların gruplandırması içerisinde anılan Massagetlerin *-Saka tigrakhauda* olarak nitelendirildiği düşünülmektedir. İki nehir arasında Fergane ve Tiyanşan civarındaki Sakalar olarak geçmektedir. Massagetler üzerine yapılan sefer, Sakalardan sayıldığından Sir Derya Massagetleri *-düzlük Massagetleri* ya da *düzlük Sakaları*- olarak

⁶Ahmet Taşağıl, *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları* (2. Baskı), Ankara, 2013, s. 2.

⁷Metin yazarı Herodotos'un *Tarih (Histories)* adlı eserinin birinci kitabının girişinde yer alan önsöz niteliğindeki paragraf yaşananları neden kaleme aldığını açıkça ortaya koymaktadır. "*Bu Halikarnasoslu Herodotos'un kamuya sunduğu araştırmadır. İnsanoğlunun yaptıkları zamanla unutulmasın ve gerek Yunanlıların, gerekse barbarların meydana getirdikleri harikalar bir gün adsız kalsın, tek amacı budur; bir de bunlar birbirleriyle neden dövüşürlerdi diye merakta kalsın*" (Herodotos, a.g.e., I). Bu ifadeler eserin amacını ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için Eyüp Çoraklı, *Antik Çağda Araştırma Fikrinin Doğuşu Historia*, İstanbul, 2017, s. 59, 99).

⁸Detaylı bilgi için, Erdal Polat, "Arkeolojik Veriler, Çivi Yazılı Metinler ve Antik Kaynaklar Işığında I. Darius", *Arteoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2 (2023), s. 1-17.

⁹İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Ankara, 2008, s. X.

¹⁰Roland Kent, *Old Persian Grammer Texts Lexion*, (Ed. J. Pritchard), New Haven, 1953, s. 138-156. DNa, 138; DPe, 136; DPh, 137; DSe, 141; XPh, 152; A?P, 156);

¹¹Togan, a.g.m., 1987a, s. 33.

¹²Herodotos, a.g.e., VII.64; Kent, a.g.e., 138-156 DNa, 138; A?P, 156

anılmakta ve Batı Türkistan düzlüklerinde varlıkları görülmektedir¹³. Denizin karşısındaki Sakalar ifadesi ile de Pers kralı I. Darius'un da üzerine askeri sefer düzenlediği Karadeniz kıyılarında bulunan İskitler olarak düşünülebilir¹⁴. Thukydides'in¹⁵ (II. 96, 97) de coğrafi olarak tanımını yaptığı İskitler, Karadeniz ve civarına yerleşmişlerdi. Pers kralı I. Darius'un İskitler üzerine gerçekleştirmiş olduğu bu seferde, İskit askerlerinin kendi ülke toprakları içerisinde Perslerin karşısına çıkmayarak Pers ordusunu taciz etmeleri, İskitlerin sahip olduğu değerler üzerine yapılacak bir saldırının kendilerinin ölümü olacağı gibi savaş taktikleri ve yaşamları bozkır halkı olan Massagetlerle benzerlik göstermektedir. Darius'un Behistun Yazıtı'nda "sivri uçlu başlık" takan diye ifade ettiği, isyan ettiği için üzerine yürüdüğü ve yazıtın görsel tasvirinde de isyan sonucunda yakalanılarak elleri bağlı bir şekilde huzuruna çıkarılan Sakalardan (İskit) bahsetmektedir (bkz. Resim 1). Ayrıca Kuun¹⁶ Massaget adındaki *-et* çoğul eki çıkarıldığında *-ma/sag* ya da *-ma/sak* kelimesindeki *-sak* hecesinin Saka ismi ile büyük benzerlik taşıdığını ifade etmiştir. Çin kaynaklarında Sakalar "sai", "sai-wang" şeklinde ifade edilmekte *-sak* kelimesinin daha çok "sai" olarak kullanıldığını düşünülmektedir. Bu bağlamda Massagetler ile Sakalar arasında bir bağ olduğu da ortaya çıkmaktadır¹⁷. Söz konusu bu bağ Herodotos'da¹⁸ "göçebe İskitler Asyadaydılar. Massagetlerle yaptıkları bir savaştan yenik çıktılar, Araxes Irmağını geçtiler ve Kimmerlerin yanına göç ettiler" diye aktarmaktadır. Bu bilgilerin ışığında Massagetlerin, giyim, yaşam tarzı ve buldukları coğrafya açısından küçük farklılıklar taşıyan Saka grupları içerisinde anıldıkları anlaşılmakta ve ayrıca Sakalar diye adlandırılan halkın İskitlerle aynı olduğu düşünülmektedir.

¹³Togan, a.g.m., 1987a, s. 32-33; Durmuş, a.g.m., 1997, s.49.

¹⁴Herodotos, a.g.e., IV. 83-144; Duruş, a.g.e., s. X; Bu konuyla ilgili olarak A. Herrmann'da Sakaları, "Ska Tigrakhauda", "Saka tiay para daray" ve "Saka haumavarga" olarak üç gruba ayırmaktadır. Albert Herrmann, "Die Saken und der Skythenzug des Dareios", *Beihefts zur Archiv für Orientforschung I.* (1933), s. 157-158.

¹⁵Thukydides, *History of the Peloponnesian War.* (Trans. Thomas Hobbes). London, 1843, II. 96-97.

¹⁶Geza Kuun, *Codex Cumanicus.* (Ed. E. Apor), Budapest, 1981, s. II.57/LVII.

¹⁷Durmuş, a.g.m., 2019, s. 189.

¹⁸Herodotos, a.g.e., IV. 11.

“... 74. 5.20-30. Kral Darius diyor ki: Daha sonra ordumla sivri uçlu başlıklı Sakalara (İskitlere) yürüdüm. Bu İskitler benden önce gitti ve nehri aşarak ordularıyla o tarafa gittim. Onları ağır bir yenilgiye uğrattım ve başka bir liderini esir aldım. O elleri bağlı bir şekilde bana getirildi ve öldürdüm. Onların Skunkha adında bir komutanını bana getirdiler. Ben onlara başka birini komutan olarak atadım ve oralar benim oldu. 75.5.30-33. Kral Darius diyor ki: İskitler, İnanmıyor ve Ahuramazdaya tapınmıyorlardı. Ben Ahuramazdaya tapıyordum...”¹⁹.

Massagetlerin Kökeni

İskitlerin/Sakaların ve dolayısıyla Saka grupları içerisinde anılan Massagetlerin kökeni konusunda birçok tartışma söz konusudur. Bu tartışmalar içerisinde İskitlerin/Sakaların İran, Slav ve Ural-Altay kökenli olabileceğine dair fikirler bulunmaktadır. Bu toplulukların, İran kökenli olduğunu K. Zeus, A. Herrmann, K. Kretschmer, J. Junge, H. H. Van der Osten gibi isimler çok fazla malzemeye dayanmadan savunmaktadır. Bu bilim insanlarına göre, din ve dil açısından bazı uyuşmalar, İran ve İskitler arasındaki bir takım kültürel benzerlikler onların Hint-Avrupa kökenli olabilecekleri savını ortaya atmalarına neden olmuştur²⁰. Ayrıca Slav kökenli olabileceğini savunan İ. E. Zabelin, Mannert ve Cuno gibi bilim insanlarının çıkarımları, İranlı olma olasılığına göre çok daha düşüktür. Bu araştırmacılar Kul Oba’da ele geçmiş olan İskit vazolarındaki tasvirlerden yola çıkarak Rus elbiseleriyle vazo üzerindeki tasvir edilen elbiselerin benzerliğini öne sürmüşlerdir. Antik kaynaklarda da bu duruma dair herhangi bir verinin olmayışı bu tezi zayıf bir ihtimal olarak ortada bırakmaktadır²¹. 19. yüzyıldan itibaren diğer iki görüşe göre ön plana çıkan tutarlı ve güçlü düşünce İskitlerin/Sakaların Ural-Altay ırkına ait oldukları görüşüdür. İskitlerin, Türk-Tatar veya Moğol ırkından olabileceği düşüncesi çivi yazısı uzmanı Mordtmann tarafından, -*Saka tigrakhauda* ve -*Saka haumavarga*’nın Türk olduğuna dair ispat çabalarıyla zenginleşmiştir. Bu duruma onira: onarmak, orta: oturmak, doldu: doldurak, gik: gök, irtçiği: artmak, katta: katmak, çağrı: oğlu, vol:

¹⁹Kent, *a.g.e.*, s. 132-134 DB V.

²⁰İlhami Durmuş, “İskitlerin Kimliği”, *Türkler*. Cilt I (İlkçağ), (Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek-Salim Koca), Ankara, 2002, s. 619-620.

²¹İlhami Durmuş, “Yazılı Kaynaklar Işığında İskitlerin Kökeni Üzerine Görüşler”, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*. Sayı 122 (2021), s. 142.

yol, vita yana: öte yana, urun: vurun gibi kelimelere örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte yerli ve yabancı birçok bilim insanı tarafından İskitlerin/Sakaların Ural-Altay ırkına mensup olduğuna dair fikirleri bulunmaktadır. Söz konusu bu halkların Türk olduklarına dair fikir, filolojik ve arkeolojik veriler üzerinden ifade edilmiştir.

Herodotos, *İskitlerin ana vatanı Asya idi. Massagetlere yenilmeleri sonrasında Araxes (Yakartes) Irmağını geçip Kimmerlerin yaşadığı yere göç ettiler*²² diyerek İskitlerin yaşadığı yer ile ilgili bilgi aktarır. Herodotos'un yukarıdaki ifadelerinde, Araxes Irmağı'ndan kastının Aral Gölü'nün doğu yakasına dökülen Yakartes Irmağı (Sirderya) olarak kabul edilir ve İskitlerin ana vatanı olarak Orta Asya'dan Bering Boğazı'na kadar bir yayılım içerisinde olduğu kabul edilir. İskitlerin, Orta Asya kökenli, Tatar ve Moğol aidiyeti taşıdığı düşünülür²³. Togan'da²⁴ yabancı meslektaşları gibi bu kavmin hâkim tabakasının Türk olduğu kanaatinde olduğunu aktarır. Türk tarihi ve kültürü üzerine birçok çalışma yapan Ögel²⁵, İskitlerin anavatanı olan Orta Asya coğrafyasında bulunan göçebe ve atlı kavimler için Saka ve İskit isimlerinin kullanıldığını, Saka adının içerisinde Türk ve Moğolların da kast edildiğini ifade eder. Türkoloji mütehassısı Z. V. Togan²⁶ Saka ve Massagetlerden bahsederken, İran unsuru olan kavimlerle karışmışsa da söz konusu her iki kavmin de köken bakımından Türk olduğunu ifade etmektedir²⁷. Saka kelimesinin Türkçe'de (Yakut lehçesi) "insan" anlamına geldiğini, Avestea'da "Türk" karşılığı dışında Türkleri küçümseme amacına binaen "eşkiya" manasında kullanıldığını ifade etmiştir. Saistan/Sakastan ve Türkistan'da aynı manada kullanılan kelimeler olduğunu söylemiştir.

²²Herodotos, *a.g.e.*, IV. 11.

²³George Wynn B. Huningford, "Who Were the Scythians?", *Anthropos* XXX. (December-1935), s. 785; Durmuş, *a.g.e.*, 2002, s. 620.

²⁴Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. Cild I, (3. Baskı), İstanbul, 1981, s. 34.

²⁵Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, Ankara, 1981, s. 186.

²⁶Togan, *a.g.e.*, 1981, s. 23.

²⁷Z. V. Togan, Masaget ismi üzerine, Hazar-İran ve Yahudi anlatılarında geçen Yafeth'in oğlu ve Oğuz'un pederi olarak bilinen *Mesek* adının et-li cem şekli olduğuna dairdir. Bunu destekleyen verilerin olduğunu ifade eden Togan, Eski Massagetlerin Aral-Hazar lokalizasyonunda, Emba Nehri dolaylarında Bayolı kabilesinin bir kolu olan Maskar'ın yaşadığını Maskar ismi Masak isminin -er ile birleştiği ve *Masak-er* şeklinden geldiğini aktarmaktadır.

Ermeni yazar Stephanos'un "Türkistan bozkırlarında ki buna Sakastan" denir tanımıyla bu durumu desteklemektedir²⁸. Günaltay²⁹, Saka= Sak isminin Türk diline ait Çağatay lügatinde –Sak lafzının "yan" manasına geldiğini, Sakaların yurtlarının ana Türk ilinin yan tarafı olarak düşünülürse bu ismin anlaşılabilirliğini aktarmaktadır. Zamanla bu ismi taşımış Türklerden Sibiryaya içlerine, kuzeydoğuya göç eden ve Ruslar tarafından Yakut olarak adlandırılan bu halkın kendilerini Saka ismiyle andıklarını bu durumunda Sakaların Türklüklerini teyit ettiğini ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Seyidof Sag/Sak kelimesinin Türk kökenli olduğu ve Yakut Türkleriyle bir bağı olduğunu anlatır³⁰. Sak kelimesinin "yay", "kuvvet", "güç" manalarına geldiğini fonetik olarak "y" ile "s" kelimelerinin birbirlerini yerine kullanıldığını Yakut ismindeki "ya" nın Sak ile mana bakımından aynı olduğunu savunur. Üç farklı grup halinde anılan Sakaların Türk kökenli oluşuna dair bu ifadeler Sakaların –*Saka tigrakhauda* olarak anılan Massagetleri de kapsamaktadır. Bir kavmin/topluluğun hangi ırka mensup olduğu konusunu birçok açıdan değerlendirme yapılması gereken önemli bir konudur. Hele ki bu topluluk göçebe yaşam şekline sahip ise bunu belirlemek ise oldukça güçtür. Yukarıda ifade edilen gerekçelerle İskitlerin/Sakaların ve dolayısıyla Massagetlerin hangi ırka mensup oldukları konusunda Ural-Altay'ın ön plana çıktığı görülmektedir.

Herodotos, Massagetler ile ilgili giyim ve yaşam, savaşma şekli, kullanılan silahlar ve sagaris adlı balta gibi özellikleriyle bahsederken İskitlerle benzerlik taşıdığını aktarır³¹. Yazar bu kez Yunanistan üzerine yapılan seferde I. Kserkses'in ordusunu anlatırken Sakalardan İskit soyundan gelenler diye bahseder. Koni biçimli başlık, kendilerine özgü yay ve hançer ile Sagarislerinin olduğunu anlatır³². Yunanlıların İskit, Perslerin Saka olarak nitelendirdiği halklar birbirleriyle benzerlik

²⁸Zeki Velidi Togan, "Sakalar VII", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23 (Şubat-1987b), s. 27.

²⁹Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatlara Mahiyeti ve Tezin Kat'ı Zaferi", *Belleten*. Cilt II, Sayı 7-8 (1938), s. 349-350.

³⁰Akt. Abdulhaluk Çay-İlhami Durmuş, "İskitler", *Türkler*. Cilt I (İlkçağ), (Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek-Salim Koca), Ankara, 2002, s. 584.

³¹Herodotos, *a.g.e.*, I.215.

³²Herodotos'un aktardıklarına göre; Sakalar, balta yerine kendi ulusal sagarislerini savaş aletini kullanırdı. Herodotos, *a.g.e.*, VII.64.

taşıdıkları için bu adlar birbirleri için kullanılabiliyordu³³. Parzinger³⁴ Perslerin İskitleri Saka olarak tanımladıklarını Yunanlıların Siriderya (Yaksartes) Nehri'nin kuzeyindeki İran kabileleri için bu tanımlı kullanmış olduklarını ifade etmiş olsa bile atlı-göçebe olan kavimler için de Perslerin bu şekilde adlandırmayı kullandıklarını aktarır. Ayrıca araştırmacı, Yakın Doğu'nun İskit istilasına Saka kabilelerinin de dâhil olmasıyla kimin Saka olduğu ayrımının zor olduğunu ve bu yüzden Perslerin, Sakaları kendi içerisinde gruplara ayırdığını belirtir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin derslerinde okutulan Eski Çağ Tarihi ve İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ile ilgili verilen bilgilerde de Massaget ile Sakalar birlikte anılmıştır. Aynı coğrafyada yaşayan bu halk için iki farklı isim kullanılıyordu³⁵. Aslında bu durum da geniş coğrafyaya yayılmış İskitlerin çeşitli boylardan meydana geldiğini bizlere göstermektedir.

Massagetlerin Yaşadığı Coğrafya

Massagetler, Arax'ın öbür yanında, İssedonlar'ın karşısında konumlanmış, Kafkasların çevrelediği Hazar Denizi'nin bulunduğu yere açılan ovalık alanda doğayla iç içe yaşayan büyük ve kalabalık bir topluluktur³⁶. Strabon, Hazar Denizi'nin çevresinde yaşayan göçebe halkların Daha olarak adlandırıldığını, Hazar Denizi'nin doğusundaki topluluklara ise Massaget ve Saka dendiğini belirtmektedir. Genel olarak İskit adı verilen bu toplulukların kendi adlarıyla anıldığını aktarmaktadır³⁷ (Head, 1992: 48-49). Bir diğer yazar Diodorus, güçlü Pers kralı II. Kyros'un İskit kraliçesi olan Tomris'e karşı yürüdüğünü anlatmaktadır³⁸. Arrianos ise Massagetlerden, Sogdiana'nın yakınlarında ikame eden İskitler olarak bahsetmektedir³⁹. Metin

³³Mihail İllarionoviç Artamonov, *Kimmerler ve İskitler Başlangıcından M.Ö. IV. Yüzyıla Kadar*. (Çev. Muhammet Şen), İstanbul, 2020, s. 35; S. G. Klyashtorny, "Sakalar", *İskitler*. (Çev. D. Ahsen Batur), (4. Baskı), İstanbul, (2020), s. 288-289.

³⁴Hermann Parzinger, *İskitler Kökenleri, Kültürleri ve Mirasları*. (1. Baskı), (Çev. Ergin Ayan), İstanbul, 2023, s. 22-24.

³⁵Kapar, a.g.m., s. 245.

³⁶Herodotos, *a.g.e.*, I. 203; Strabon, *The Geography of Strabo*. (Trans. H.C. Hamilton - W. Falconer), London, 1924, XI. 8.2.

³⁷Duncan Head, *The Achaemenid Persian Army*, Stockport, 1922, s. 48-49.

³⁸Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica I-V*. (Ed. Immanuel Berker, Ludwig Dindorf, Friedrich Vogel), Leipzig, 1890, II. 43-45.

³⁹Arrianos, *Anabasis* (Trans. A. G. Ross), Bibliotheca Teubneriana, 1907, VI. 16.

yazarlarının bu bilgileri ışığında Massagetlerin İskitler'e bağlı kalabalık bir kol olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Harita 1).

Atlı ve göçebe bir yaşam şekline sahip olan Massagetlerin yaşadığı sınırları kestirmek oldukça güçtür. Massagetlerin, Hazar Denizi'nin doğusu ile Aral Gölü arasındaki geniş düzlüklerde hâkimiyet kurduklarını söylemek yanlış olmaz⁴⁰. Buna göre Massagetler, günümüz coğrafi yerleştirmesine göre; Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın bulunmuş olduğu coğrafi alanda hâkimiyet kurmuştur. Massagetlerin, evlerini sırtlarında taşıdığı kapalı yük araçlarının evleri olduğu ve bu arabaların mevsimin şartlarına göre tasarlandığı ve bu tür arabaların Karadeniz'in kıyısında bulunan İskitlerde olduğu da bilinmektedir⁴¹. Massagetlerin ülkelerinde gümüş madenine rastlanılmaz, demir ise az bulunan bir madendir. Altay ve Ural Dağları altın ve demir cevherinin ocakları bakımından zengin bir kaynağa sahiptir⁴². Altın ve bakırın bu coğrafyada ve bu coğrafyanın yakınında bulunması bölge sakinlerinin silahlarını bakır ve altından yapmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Massagetler savaş kıyafetlerinin bir kısmını altın ile süslemiş ve atlarının üzerindeki için de bakır ve altın madenini kullanmışlardır⁴³.

Massagetlerin Tarihi

Massagetlerin, Kyros'un egemenliğini tanınması Pers imparatorluğunu güçlendirecek ve imparatorluğu bu bölgede söz sahibi yapmış olacaktı. Kral Kyros'da bu düşünce ekseninde hareket etmiş ve bu eksen çerçevesinde bazı adımlar atmıştı. Massagetler, krallarının ölümünden sonra Tomris adında bir kraliçe tarafından yönetilmekteydi. Nitekim, Pazırık no.3 mezarlarında ele geçen bulgular, İskitli bir kadının kendi toplumu içerisinde sahip olduğu yüksek statüyü, İskit idari yönetimindeki rolü ve yine İskit toplumundaki kadının sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapısını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bu veriler ve örnek, Tomris'in Massagetlerin kraliçesi olması, kadının toplumdaki yerini ifade etmesi ve kadının sosyal statüsünün anlaşılması

⁴⁰İlhami Durmuş, "Kazakistan'da Sakalar", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2 (2019), s. 188.

⁴¹İlhami Durmuş, "Massagetler", *Bilig 3*. (Güz-1996), s. 90

⁴²Togan, a.g.m., 1987a, s. 33.

⁴³Strabon, *a.g.e.*, XI.8.1; Herodotos, *a.g.e.*, I. 215.

açısından kayda değerdir⁴⁴. Massagetlerin buyruk altına alınması imparatorluk çıkarları açısından önemli olduğu için Kyros elçilerine kraliçe Tomris⁴⁵ ile evlenmek istediğini ilettili. Kraliçe Tomris bu yaklaşım ve teklifin Massagetleri boyunduruk altına almak için tertiplendiğini bildiğinden teklifi reddetmişti. Bunun üzerine Pers kralı II. Kyros Massagetler üzerine askeri sefer düzenlemişti⁴⁶. Kyros sefere kalkışınca Tomris Pers kralına bir elçi göndererek bundan vazgeçmesini öğütlemiş eğer vazgeçmeyecekse de ırmaktan üç günlük yol mesafesi kadar içeri çekileceğini ve onları bekleyeceğini ya da kendilerinin böyle bir şey yapmasını teklif etmişti. Kyros, komutanları ve Sardeis'in düşüşünden sonra yanında yer verdiği Lydia kralı Kroisos'u dinleyerek Massagetler'in toprağına girmiş Tomris ve ordusu söz verdiği gibi geri çekilirken Kyros bir tertip düzenleyerek Massaget ordusunun üçte birini ortadan kaldırmıştı. Kyros, bolca yiyecek ve şarap ile bıraktığı ordusunun bir kısmına saldıran Massagetler'i tuzağına düşürerek Tomris'in oğlu Spargapises'i esir almıştı. Tomris hileli bir şekilde öldürülen askerlerinin zaferiyle yetinilmesini ve esir alınan oğlunun geri verilmesini talep etmiş bu da yapılmazsa "güneş adına ant içerim ki, kan dökmeye doymayan adam, seni ben kanla doyuracağım" diye yemin etmişti. Fakat esir altında tutulan Tomris'in oğlu Spargapises, yanındaki askerlerin bir an dalgınlıklarından yararlanarak ellerinin bağıni çözüp kendisini öldürmüştür. Kısa bir süre sonra bu durumdan Tomris'in haberi olmuş ve ordusunu toplayarak Kyros üzerine yürümüş ve iki ordu arasında Herodotos'un ifadesiyle *savaşların en ağırı* yaşanmıştır. Dar bir boğazda ilerleyen Pers ordusunu, Massagetler Balhan Dağı'nın engebeli arazisinde ağır bir yenilgiye uğratmıştır⁴⁷. Massagetlerin savaşdaki üstünlüğü yaklaşık olarak otuz yıllık Kyros'un saltanatına son vermiş ve Persler yenilmiştir. Elinde kan dolu tulumla ölümler arasında Kyros'u

⁴⁴Ayten Akcan, "İskit Halkının Cinsiyet İnşasında Kadının Rolü", *Kadın ve Yaşam*. (Ed. Ayten Akcan-Burcu Bür Yiğit), Konya: Eğitim Yayınevi, 2023, s. 49.

⁴⁵Yazar Herodotos'un (I. 205) dışında da farklı birçok kaynaktan Tomris'in Massagetlerin kraliçesi olduğu ve Kyros'un Tomris ile evlenmek istediğine dair ifadeler yer almaktadır. Şemseddin Günaltay, *İran Tarihi Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*. 1. Cilt, Ankara, 1987, s. 146; Amelie Kuhrt, *The Persian Empire A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*. New York, 2007, s. 99; Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander A History of Persian Empire*. (Trans. Peter T. Daniels), Eissanbraus, 2002, s. 49.

⁴⁶Herodotos, *a.g.e.*, I. 205.

⁴⁷İlhami Durmuş, "Saka-Pers Mücadelesi", *Bilgi 4*. (Kış-1997), s. 50.

arayan ve bulduğunda kafasını kan dolu tulumun içine sokan Tomris: “*Canım sağ ve savaştan zaferle çıktım, ama sen beni öldürdün, hileyle oğlumu yakaladın; ama işte sen de sana önceden söylediğim gibi, benim elimle kana doyuyorsun!*” demiştir⁴⁸.

Tomris’in yeminini yerine getirmiş olması bize İskit soyundan geldiği düşünülen Massagetlerin, geleneklerine bağlılığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü İskitler, öldürdüğü birinin kanını kupaya doldurup içer ve kafasını keser⁴⁹. Bir diğer yazar Diodorus⁵⁰ da Kyros-Tomris arasında yaşananları şu şekilde anlatmıştır. Güçlü Pers kralı II. Kyros’un İskit kraliçesi tarafından ordugâhının yıkıldığını ve Kyros’un kraliçe tarafından çarmıha gerildiği ifade edilmiştir. Strabon⁵¹, Kyros’un Sakaların üzerine yürüdüğünü, yenildiğini ve kaçtığını aktarır. Çadırları erzakla dolduran Kyros özellikle bıraktığı şarabı içen Sakaların tamamına yakını öldürmüştür. Eserin ilerleyen bölümünde Massagetlerin Kyros’a karşı verdiği mücadeleyi öven Strabon aslında Saka diye anlattığı grubun Massagetler olduğu anlaşılmaktadır. Persler II. Kyros’un ölümü sonrasında da Sakalarla ve Saka olarak adlandırılan gruplarla mücadeleye devam etmiştir. Sakesphares, Homarges ve Thamyris (Tomris) adındaki Saka hükümdarları ile durum değerlendirmesi yaptığı, Thamyris’in ise –*Saka tigrakhauda*’nın lideri olduğu anlaşılmaktadır⁵². Yukarı doğru sivrilmiş ve kulaktan çeneye doğru uzanan başlık giyen – *tigrakhauda* grubu rölyeflerde de tasvir edilmiştir⁵³. (bkz. Resim 2). Darius’un Sakalar üzerine MÖ 518-17 de gerçekleştirdiği düşünülen askeri seferde Pers askerlerine Saka askerlerinin kıyafetlerini giydirecek II. Kyros’un da yaptığı gibi hile yoluna başvurduğu görülmüştür. Darius, hile ile Sakalar üzerine yaptığı savaşı kazanarak başarılı olmuş ve

⁴⁸Herodotos, I. 214.

⁴⁹Herodotos, a.g.e., IV. 64; Vipper, R. Yu, *Uçebnik İstории Drevnosti, I-II*, İzdani Valter i Rapa, 1925, Riga; Mehmet Ali Kapar, “Sovyetler Birliği Döneminde Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi’nin Öğretimi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5 (Güz-2016), s. 246.

⁵⁰Diodorus, a.g.e., II.44.1-3

⁵¹Strabon, a.g.e., XI.5.6.

⁵²Durmuş, a.g.m., 1997, s. 51.

⁵³Muzaffer Duran, Pers (Akhaiemenid Bağlamında Sakalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 3 (2019), s. 752.

çobanın bilinçli bir şekilde yanlış yol tarifi Sakaları yok olmaktan kurtarmıştır⁵⁴.

Massagetlerin Kültürü

Bozkır coğrafyasının göçebe topluluğu olan Massagetler, atı iyi sürebilmekte ve kılıç kullanmada maharetlidir. Hatta öyle ki aynı coğrafyada uzun yıllar sonra kurulmuş olan Göktürkler için kazanılan zaferlerde atların maharetli kullanımı hakkında bilgiler verilir⁵⁵. Hazar Denizi'nin doğusunda uçsuz bir ovalık alanda iskân eden Massagetler'in bir kısmı dağlarda, bir kısmı ovalık alanlarda yaşamakta ve bir kısmı da bataklıklarda bulunmaktadır. Göçebe yaşam tarzına sahip Massagetler'in bataklıklarda bulunan topluluğu balık, dağlarda yaşayanları yabani meyve ile beslenir ve az sayıda da koyuna sahiptirler⁵⁶. Massagetler, -ilk olarak Homeros'un⁵⁷, "süt içen" diye bahsettiği İskitlerle ortak özellikler taşır- koyunları İskitler gibi sütünü içmek için de yetiştirirler⁵⁸. Yazar Herodotos, Massagetlerin giyinişleri ve yaşamlarının İskitleriyle benzerlik gösterdiğini, atlı ya da yaya savaştıklarını anlatır. Ok, kargı ve Sagaris diye adlandırılan baltayla savaştıklarını ve silahlarını bakır ile altından yaptıklarını aktarır. Massagetler, demir ve gümüş madeni konusunda buldukları coğrafyanın kaynaklarının yetersizliğinden ötürü İskitler gibi bakır ve altını çokça kullanırlar⁵⁹.

Bölgede yapılmış olan arkeolojik çalışmalar bölgede var olan İskitlerin/Sakaların var oldukları coğrafyayı belirlemede ve yayılımlarını anlamada önem arz etmektedir. Rusya sınırı içerisinde, kuzeyinde Sayan Dağları, Moğolistan'ın kuzey sınırına yakın Yenisey Nehri'nin kaynağının yakınında özerk bir cumhuriyet olan Tuva'da yapılan arkeolojik çalışmalarda bulunan ve MÖ. 9. yüzyıla tarihlendirilen Arzan 1 kurganında ele geçen veriler önemlidir. İki yüzden fazla at gömüsünün olduğu bu kurganda samur kürkünden yapılmış elbiseler, çantalar,

⁵⁴Togan, a.g.m., 1987a, s. 33.

⁵⁵Erhan Aydın, *Eski Türklerde Gündelik Hayat*. İstanbul, 2022, s. 146.

⁵⁶Zeki Velidi Togan, "Sakalar VI", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23 (1987a-Ocak), s. 30-34.

⁵⁷Homeros, *İlyada*, (Çev. A. Erhat - A. Kadir), (XIX. Baskı), İstanbul, 2023, XIII.1.7.

⁵⁸Strabon, a.g.e., XI.8.6-7.

⁵⁹Herodotos, a.g.e. I. 215.

kemerler ve altın takılar ele geçmiştir. Giysiler üzerinde altından aplikeler ve turkuaz renkte kakmalar görülür. Bronzdan ve kemikten yapılmış hançer ve ok uçlarının yanı sıra hançerlerin kabza uçları İskit hayvan sanatı stiline özgü parmak ucu yürüyüşü diye adlandırılan hayvan tasvirlerini içerir⁶⁰. Pamir ve çevresinin Aral Gölü'ne doğru uzanan bozkırlarında yerleşim gören Sakalar ile ilgili arkeolojik verilerin MÖ 7. yüzyılı işaret ettiği anlaşılır. Yedisu bölgesi Issık'ta yapılan kazılarında kurganın Saka prensine ait olduğu ortaya çıkarılır. İskit mezarlarında olduğu gibi sırtüstü yatan genç bir erkeğin giyimli, kaftana benzer bir üst kıyafeti, pantolon, çizme ve sivri bir başlık giydiği görülür⁶¹. Kıyafetin tamamı kırmızı yünden imal edilmiş ve bu kırmızı kumaşın üzerinde 4000 bine yakın altın levha bulunmaktadır. Bu kişiye "Issıklı Altın Adam" adı verilmiş ve yanında runik harflerle yazılı gümüş bir kupa ele geçmiştir. Arzan 2 kurganındaki MÖ 7. yüzyıldaki çiftle benzerlik taşıyan bu mezar MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Pamir Dağları'nda çok sayıda Saka kurganı vardır ve bunlar geçmiş yıllarda kazılmışlardır. Kazısı yapılan kurganlardaki buluntuların Yedisu bölgesinden gelen İskit-Saka buluntularıyla büyük benzerlikler taşıdığı anlaşılmıştır⁶². MÖ. 7-5 yüzyıllara tarihlendirilen ve Saka anıtları olarak bilinen Siriderya'nın (Yakartes) havzası içerisinde yer alan Tagisken-Güney ve Uygarak nekropollerindeki çalışmalarda İskitlerde olduğu gibi ölen kişi sırtüstü yatar şekildedir. Bu kişiye ait ya da mezar hediyesi

⁶⁰Parzinger, *a.g.e.*, s. 30-33.

⁶¹Biruni bu konuyla ilgili olarak: "Dokuma kumaş pantolonların yanı sıra İskit-Türk geleneksel giysisinin bir diğer unsuru da keçeden yapılan giysilerdir. Koyun ya da keçi yününden üretilen keçe ve keçeden yapılan ceket, şapka gibi giysiler tarih boyunca önce İskitlerle, sonra da Türklerle özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda, Herodot'un (yukarıda) bahsettiği İskitlerin "dik, sert ve sivri uzun şapkalı" ve El-Birunî'nin tarif ettiği "sivri şapka" keçe olabilir. El-Birunî ayrıca, inançlarına göre, Kabil'de yaşayan halkın ilk lideri olan Barhemkîn'in (= ب رهمك ين) bu bölgedeki Türklerin ilk hükümdarı olduğunu yazar. Barhemkin, el-Birunî zamanında "mağara" anlamına gelen Bağbara'da (= ب ن ج برة) doğmuş ve mağaradan başında sivri bir şapka ile çıkmıştır. Arkeolojik ve yazılı veriler İskitlerin, MÖ. 1. binden itibaren Asya, Avrupa ve Anadolu'da yaşamış olan Türkler modern zamanlarda bile keçe üretmelidir. Tarım havzasındaki mumyalarda ve yukarıda bahsedilen Pazırık kurganında, ayrıca Moğolistan'ın kuzeyindeki Noin-Ula kurganında (MS 1. yüzyıl) keçeden yapılmış bazı kumaş ve eşyaların bulunduğu bilinmektedir." İfadeleriyle bu durumu desteklemektedir. Ebu'r-Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Biruni, *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemahir fi Ma'rifeti'l Cevahir)*, (Çev. Emine Sonnur Özcan), Ankara, 2017, s. 77-79.

⁶²Parzinger, *a.g.e.*, s. 55-56.

olarak bırakılan silah ve parçaları, at koşum takımı gibi buluntular MÖ. 7-5. yüzyıl İskit kültürüyle de uyum içerisindedir⁶³. Ayrıca Esik kurganındaki arkeolojik çalışmalarda ele geçen bir kupa üzerindeki 26 harften oluşan yazıda: “*Han’ın oğlu 23 yaşında yok oldu. Halkın adı da yok oldu*” şeklinde günümüz Türkçesine çevrilen yazının araştırmacılar tarafından yapılan çalışmasında Persçe ile bir ilgisinin olmadığı yazının Ural-Altay dil ailesine ait olduğunu ortaya koymaktadır⁶⁴. Yukarıda ifade edilen arkeolojik veriler, İskit ve Sakaların birbirleriyle benzerlik gösterdiğini ve aynı halkın farklı coğrafyalarda farklı isimlerle anıldığını ortaya koymaktadır. Pers yazıtlarında –*Saka tigrakhauda* olarak anıldığını düşündüğümüz Massagetlerin de bu çerçevede değerlendirilmesi olası görülmektedir.

Göçebe yaşam biçimine sahip topluluklarda tek tanrı (monoteist), iki tanrılı (duoteist) ve çok tanrılı (politeist) gibi tanrı ya da tanrılara tapınma yaklaşımının olduğu görülmektedir. İskitlerde tek tanrı inancı olduğu gibi geniş bir coğrafyaya sahip oldukları için çok tanrılı bir yapıya da sahip olduğu tanrılar adına kesilen kurbanlardan anlaşılmaktadır. İskitlerin bir kolu olduğu düşünülen ve daha doğuda yaşayan Massagetler ise sadece güneşe tapar ve ona at kurban ederlerdi. Hatta bu durumu ölümlülerin en hızlısı, tanrıların en hızlısına adanmışlıkla açıklanırdı. İskitlerde de domuz dışında at başta olmak üzere birçok hayvan tanrılara kurban edilirdi⁶⁵. Herodotos⁶⁶, İskit inanışıyla ilgili verdiği bilgilerde Hestia başta olmak üzere Zeus ve karısı Toprak, Apollon, Göksel Aphrodite, Herakles ve Ares’in yaranmaya çalıştıkları tanrılar olduğunu aktarır. Poseidon’un da ululanan tanrılar içerisinde olduğunu belirten Herodotos, Hestia’ya Tabiti, Zeus’a büyükbaba anlamına gelen Papias, Toprak’a Api, Apollon’a Oitosyros, Göksel

⁶³Parzinger, *a.g.e.*, s. 60.

⁶⁴Bu konuyla ilgili olarak, Saka Tigrakhauda’ya ait olduğu düşünülen Esik Kurganından çıkarılan yazının Göktürk yazısının prototipi olduğu, transkripsiyonu yapılan bu yazının Sakalardan Göktürlere geçtiği ifade edilmektedir. İlhami Durmuş, “Saka” Adı üzerine”, *Milli Folklor*, Sayı 19 (1993), s. 33; Eren Karakoç, “Yenilmez Persleri Bozguna Uğratan Kadın Hükümdar Tomris ve Mensubu Olduğu İskitlerin Türklüğü Meselesi”, 2020, <https://www.academia.edu/43896910>.

⁶⁵Herodotos, *a.g.e.*, I. 216; IV. 59-63; İbrahim Çeşmeli, “Tarihi Kaynaklara Göre Türk Göçebelerinde Dinler, Kültler, Ritüeller İle İkonografi (M.S. 8. Yüzyıla Kadar)”, *Art-Sanat Dergisi*, Sayı 3 (2019), s. 79.

⁶⁶Herodotos, *a.g.e.*, IV. 59.

Aphrodite'ye Argimpasa, Apollon'a Thagimasadas dendiğini belirtir. İskitlerin tanrı inancı konusunda Papaeus'un (Gök Tanrısı), Apia'nın (Yer Tanrısı) ve Tabiti'nin (Ev ve Aile Tanrısı) olduğu bilinmektedir. Eski Türklerdeki Gök Tanrı (Tengri), Yer Tanrısı (Yersub) ve ev hayatı ile çocuklarla ilgilenen Umay bulunmaktadır. İskitlerde Tabiti adı verilen tanrıçanın işlevleri doğrultusunda Eski Türklerde Umay'a denk geldiği aktarılırken, yer tanrısı Apia kelimesinin Türkçe bir kelime ile ilişki olabileceği üzerinde durulmaktadır. Türk lehçelerinin tamamına yakınında doğuran kadın anlamında olan Ebe, Ebi kelimeleri aynı zamanda mahsul tanrısı olarak mahsul veren, mahsul doğuran anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca Kazan Türkçesi'nde kabile, büyük ana ve güzide/muhterem kadın anlamları taşımaktadır. Yukarıda ifade edilen güzide/muhterem kadınların tanrıça isimleriyle kaydetme geleneğinin olduğu görülmektedir⁶⁷. Ayrıca Çin, Rus ve Moğol sınırında Ukok Yaylası'nda bulunan Pazırık kültürünün devamı niteliğinde olduğu ifade edilen MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen Ak- Alakha Kurganları'nda ölü gömme gelenekleri konusunda, bozulmamış bir erkek ve mumyalanmış bir kadın bedeniyle ele geçen mezar buluntuları kadının yüksek statüsünü göstermek açısından önemlidir. Ak- Alakha'daki gömüde hayvan kurbanı ile yiyecek kurbanının yanı sıra altı adet at iskeleti ve at koşum takımlarının olması, ölen kişinin vücudunun iyi bir şekilde korunması yukarıda da ifade edilen gömü gelenekleriyle uyum içerisinde⁶⁸. Bu bilgilerin toplamında İskitlerin (Saka) inanç yapısının Eski Türklerle benzerlik taşıdığı görülmekte ve kökenlerinde Türk olasılığının güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen dil bilimsel, arkeolojik veriler, metin kayıtları, antik kaynaklar ışığında Massagetlerin Saka (İskit) gruplandırması içerisinde –*tigrakhauda* (sivri başlıklı) olarak anıldığı, Hazar Denizi'nin doğu yakasında yaşadığı, Persler (Akhaimenid) tarafından ciddiye anılan bir halk olduğu anlaşılmıştır. Savaşçı ve güçlü bir yapıya sahip olan bu topluluğun Pers hâkimiyetine tam olarak girmediği hediye taşıyan halklar içerisinde yer aldığı görülmüştür.

⁶⁷Çay-Durmuş, *a.g.e.*, s. 585.

⁶⁸Akcan, *a.g.m.*, 2023, s. 49-50.

Sonuç

MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Pers kralı II. Kyros'un üzerlerine yaptığı askeri sefer ile adlarını duyduğumuz Massagetler hakkında verilen bilgiler çivi yazılı metinler ile antik kaynaklara dayanmakta ve arkeolojik veriler ile zenginleştirilmeye çalışılmaktadır. Yunan kaynaklarında İskit, Pers kaynaklarında Saka olarak adlandırılan bu halkların içerisinde anılan, Hazar Denizi ile Aral Gölü arasındaki geniş düzlüklerde yaşayan Massagetler kraliçeleri Tomris ile ön plana çıkmıştır. Atlı ve göçebe bir topluluk olduklarından dolayı sınırlarını belirlemek oldukça güçtür. Olasılıkla günümüz Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan ülkelerinin bulunduğu coğrafyaya egemen olmuşlardır.

Çivi yazılı metin kayıtları ve antik kaynaklar, bölgedeki hâkim güç olan İskit ya da Saka olarak adlandırılan bu halklarla ilgili aynı halklar olduğu tezinde buluşurken Massagetler ile ilgili doğrudan bu bilgilere ulaşamadığı görülmüştür. Massagetler, Sakaların halk gruplandırması içerisinde -*Saka tigrakhauda* olarak kabul edilmektedir. Massagetlerin yukarıda belirtilen halklar ile aynı ya da yakın coğrafyayı paylaşması bu halklarla etkileşim içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır. Söz konusu bu halkların giyim kuşamları, benzer savaş aletlerini kullanmaları ve savaş taktikleri açısından büyük benzerlikler taşıdığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla Massagetlerin bu halklara bağlı, güçlü ve kalabalık bir kol olduğu ortaya çıkmaktadır.

İskitlerin/Sakaların ve dolayısıyla Massagetlerin kökeni konusunda birçok farklı düşüncenin olduğu, bir grup araştırmacının Ural-Altay, diğer bir grubun ise İran kökenli olabileceği konusunun ağırlık gösterdiği bu konuda Slav kökenli olabileceği fikri de bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, göçebe halk olan Massagetlerin yaşam şekilleri, savaş taktiklerinin Sakalarla benzerlik taşıdığını ortaya koymaktadır. Dil bilimsel incelemeler ışığında ise -*Sak* kelimesinin Türk lehçelerinde bir karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca dağınık halde olan runik şeklindeki yazıların sondan eklemeli Ural-Altay dil ailesine ait olması bu durumu desteklemektedir. İnanç konusunda Sakaların tanrılarına verdikleri adların da Türkçe olması önem arz etmektedir. İnançları doğrultusunda Eski Türklerle benzerlik taşıyan bu topluluğun Türk kökenli olma ya da Türk topluluklarıyla bağlantılı olma olasılığı güçlü bir şekilde ortaya

çıkılmaktadır. Şu da unutulmamalıdır ki, göçebe bir yaşam şekline sahip topluluklar çevresinde bulunan kültürle etkileşim halinde olurlar. Söz konusu bu çevre kültürleri etkiledikleri gibi bu çevre kültürlerden de etkilenirler. Dolayısıyla bu göçebe halkların çevre kültürlerine ait özellikleri taşıması son derece doğaldır. Bununla birlikte Pers kurucu kralı II. Kyros'un İran kökenli olabilecek güçlü bir halk topluluğuna, hayatını ve savaşı kaybetme uğruna neden saldırması gerektiği de İran kökenli bir halk olduğunu iddia edenler tarafından cevap beklemektedir.

Massagetlerin kralının ölümü üzerine Tomris Hatun'un Massagetlerin kraliçesi olduktan sonra yaptıkları kadının tarihteki önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Massagetlerin kraliçesi Tomris Hatun, Pers saldırılarını öncesinde diplomasi yoluyla çözüme kavuşturmaya uğraşmış ilerleyen süreçte bu saldırıları askeri taktik ile bertaraf etmeye çalışmıştır. Perslerin, Massagetlerin yaşadıkları topraklarına ve özgürlüklerine askeri müdahalede bulunması, Tomris'i sahibi oldukları toprakları korumaya sevk etmiş, Massagetleri özgürlükleri için büyük ve ağır bir savaşa sokmuştur. Tomris'in Massagetleri özgürlükleri için sokmuş olduğu savaştaki başarısı kadının tarihteki yerini bir kez daha öne çıkarmıştır. Tomris Hatun'un yapmış oldukları kendi dönemini aşarak günümüz kadınlarının hayatının her alanında almış olduğu rolün öncülerinden kabul edilmelidir.

Son söz olarak, göçebe ve atlı bir yapıya sahip oldukları için batı dünyasının İskit, Doğu dünyasının Saka olarak adlandırdığı bu devlet tarih sahnesinde önemli bir yer edinmiştir. Massagetler ise farklı isimlerle anılan söz konusu bu devletlerin Orta Asya'da yaşayan, sınırlarına müdahale edildiğinde buna karşılık veren savaşçı, kalabalık ve güçlü kolunu teşkil etmişlerdir.

Kaynakça

Antik Kaynak ve Kısaltmalar

Aes. *Pro.* Aeschylus. (1926). *Prometheus Bound*. (Trans. Herbert Weir Smyth), Cambridge: Harvard University Press.

Arr. *An.* Arrian. (1907). *Anabasis*. (Trans. A. G. Ross), Bibliotheca Teubneriana: Scriptorum Graecorum et Romanorum.

Diod. *Bib. Hist.* Diodorus, S. (1890). *Bibliotheca Historica I-V*. (Ed. Immanuel Berker, Ludwig Dindorf, Friedrich Vogel), Leipzig.

Hdt. Herodotos. (1973). *Herodot Tarihi*. (Çev. M. Ökmen). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hom. *Il.* Homeros. (2022). *İlyada*. (Çev. A. Erhat - A. Kadir), (XIX. Baskı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ksen. *Kyr.* Ksenophon. (2007). *Kyros'un Eğitimi (Kyrou Paideia)*. (Çev. Furkan Akderin) İstanbul: Alfa Yayınları.

Str. *Geo.* (1924). Strabon. *The Geography of Strabo*. (Trans. H.C. Hamilton - W. Falconer), London: Harvard University Press.

Thuk. (1843). Thukydides. *History of the Peloponnesian War*. (Trans. Thomas Hobbes). London.

Kitap ve Makaleler

Akcan, Ayten, "Bozkırda Kadın Bir Lider: Tomris", *Sosyal Bilimlerde Akademik Çalışmalar 1*. (Ed. Bahir Selçuk-Serdar Ünal-Yener Lütfü Mert), Ankara: Duvar Yayınları, 2021, s. 139-150.

Akcan, Ayten, "İskit Halkının Cinsiyet İnşasında Kadının Rolü", *Kadın ve Yaşam*. (Ed. Ayten Akcan-Burcu Bür Yiğit), Konya: Eğitim Yayınevi, 2023, s. 43-59.

Artamonov, Mihail İllarionoviç, *Kimmerler ve İskitler Başlangıcından M.Ö. IV. Yüzyıla Kadar*. (Çev. Muhammet Şen), İstanbul 2020, s. 31-44.

Ayda, Adile, "Etrüksler ile İskitler Arasında Benzerlikler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*. I. Cilt, (11-15 Ekim 1976- Ankara), s. 287-292.

Aydın, Erhan, *Eski Türklerde Gündelik Hayat*. İstanbul 2022.

Briant, Pierre, *From Cyrus to Alexander A History of Persian Empire*. (Trans. Peter T. Daniels), Eissanbraus 2002.

Brosius, Maria, *Peoples of the Ancient World The Persians*. London 2006.

Casabonne, Olivier, "Akamenid İmparatorluğu Büyük Kral ve Persler", *Arkeoatlas Dergisi*. Sayı 6 (2007), s. 20-35.

Çay, Abdulhaluk. M. ve Durmuş, İlhami, "İskitler", *Türkler*. Cilt I (İlkçağ), (Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek-Salim Koca), Ankara 2002, s. 576-593.

Çeşmeli, İbrahim, "Tarihi Kaynaklara Göre Türk Göçebelerinde Dinler, Kültler, Ritüeller İle İkonografi (M.S. 8. Yüzyıla Kadar)", *Art-Sanat Dergisi*. Sayı 3 (2015), s. 45-96.

Çoraklı, Eyüp, *Antik Çağda Araştırma Fikrinin Doğuşu Historia*, İstanbul 2017.

Duran, Muzaffer, "Pers (Akhaemenid Bağlamında Sakalar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 21, Sayı 3 (2019), s. 731-761.

Durmuş, İlhami, "Yazılı Kaynaklar Işığında İskitlerin Kökeni Üzerine Görüşler", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*. Sayı 122 (2021), s. 139-155.

Durmuş, İlhami, "Kazakistan'da Sakalar", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 3, Sayı 2 (2019), s. 185-196.

Durmuş, İlhami, *İskitler (Sakalar)*. Ankara 2008.

Durmuş, İlhami, "İskitlerin Kimliği", *Türkler*. Cilt I (İlkçağ), (Ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek-Salim Koca), Ankara 2002, s. 619-626.

Durmuş, İlhami, "Saka-Pers Mücadelesi", *Bilig 4*. (Kış-1997) s. 49-52.

Durmuş, İlhami, "Massagetler", *Bilig 3*. (Güz-1996) s. 86-91.

Durmuş, İlhami, "Saka" Adı Üzerine", *Milli Folklor*, Sayı 19 (1993), s. 33-34.

Ebu'r Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Biruni. *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir)*. (Ter. Emine Sonnur Özcan), Ankara 2017.

Erten, Emre, "Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris", *Mediterranean Journal of Humanities VI/2* (2016), s. 237-263.

Günaltay, Şemsettin, "Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi", *Belleten*, Cilt II, Sayı 7-8 (1938), s. 337-365.

Günaltay, Şemsettin, *İran Tarihi Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*. 1. Cilt, Ankara 1987.

Head, Duncan, *The Achaemenid Persian Army*. Stockport 1992.

Herrmann, Albert. "Die Saken und der Skythenzug des Dareios", *Beihefts zur Archiv für Orientforschung I*. (1933), s. 157-170.

Huntingford, George Wynn B, "Who Were the Scythians?", *Anthropos XXX*. (December-1935), s. 785-795.

Kapar, Mehmet Ali, "Sovyetler Birliği Döneminde Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin Öğretimi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. Sayı 5 (Güz-2016), s. 239-252.

Karakoç, Eren, "Yenilmez Persleri Bozguna Uğratan Kadın Hükümdar Tomris ve Mensubu Olduğu İskitlerin Türklüğü Meselesi", <https://www.academia.edu/43896910-2020>

Kent, Roland, *Old Persian Grammer Texts Lexion*. (Ed. J. Pritchard), New Haven 1953.

Klyashtorny, S. G. (2020). "Sakalar", *İskitler*. (Çev. D. Ahsen Batur), (4. Baskı), İstanbul: Selenge Yayınları.

Kuhrt, Amelia, *The Persian Empire A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*. New York 2007.

Kuhrt, Amelia, *Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)*. (Çev. Dilek Şendil), İstanbul 2009.

Kuun, Geza, *Codex Cumanicus*. (Ed. E. Apor), Budapest Oriental Reprint 1981.

Ögel, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*. Ankara 1981

Parzinger, Hermann, *İskitler Kökenleri, Kültürleri ve Mirasları*. (1. Baskı), (Çev. Ergin Ayan), İstanbul 2023.

Polat, Erdal, "Arkeolojik Veriler, Çivi Yazılı Metinler ve Antik Kaynaklar Işığında I. Darius", *Arteoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2 (2023), s. 1-21.

Schmidt, Erich F, *Persepolis I Structures Reliefs Inscriptions*. Chicago 1953.

Taşgılı, Ahmet, *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, (2. Baskı), Ankara 2013.

Togan, Zeki Velidi, "Sakalar VI", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23 (Ocak-1987a), s. 30-34.

Togan, Zeki Velidi, "Sakalar VII", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23 (Şubat-1987b), s. 27-31.

Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. Cild I, (3. Baskı), İstanbul, 1981.

Vipper, R. Yu. (1925). *Uçebnik İstorii Drevnosti, I-II*, İzdani Valter i Rapa, Riga.

EKLER

Harita 1: Massagetler ve Pers İmparatorluğu harita (Brosius, 2006: Map 1).

Resim 1: Behistun Kabartması (Casabonne, 2007: 30).

Resim 2: Saka Tigrakhauda tasviri (Apadana Rölyefi, Schmidt, 1953: L. 37).

Extended Abstract

The inhabitants of the steppe geography are communities that obey the rules left by the lands they have been in and live by submitting to the conditions of the steppe. These inhabitants, who kept up with the socio-economic structure brought by this geography, continued their development accordingly. This socio-economic structure in question has also caused the people of the steppe geography to take steps to protect themselves and ensure their security. In this context, the sense of independence and the combative life of the steppe people is a characteristic that exists with them. For this reason, this life in the steppe has continued in the same way for years and has not lost anything from what they have.

Each community living in the steppe geography creates its own culture as a result of this life and takes a social shape according to the steppe environment in which it exists. The steppe tribes, shaped according to the conditions of the geography and climate, have developed in some areas to ensure the security of the land they own. These communities, which developed especially in war tools and equipment, also specialised in weaving and plastic works. It is obvious that many reasons are effective in the formation of the cultural character of the steppe tribes. It was observed that the activities within the social, political and economic order formed a character structure. As a result of this shaping, a structure that is particularly combative and fond of independence has emerged. As a result of this situation, nomadic equestrian steppe tribes continued their lives by accepting the role of this person in the hierarchical structure by coming under the domination of an authoritarian person with a ruler identity.

The Massagets, a steppe dweller with a sense of independence and a combative structure that embodies the above-mentioned characteristics, is a strong and nomadic community that lived in today's Turkistan geography. It is very difficult to determine the borders of the Massagets, whose names we heard when the Persian King Cyrus II made a military expedition against them, since they were a nomadic and nomadic people. The fact that the text writers Herodotus and Strabo describe the place where the Massagetes lived as around the Caspian Sea and Lake Aral reveals that the Massagetes lived in the vast steppe geography around the east of the Caspian and Aral. According to today's geographical placement, the Massagetes spread over a wide area in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan.

The name of the Massagetes was first mentioned by the writer Herodotus in his work, in the war they fought and won against the Persian King Cyrus II. After the death of the king of the Massagetes, the queen Tomris, who took over

the leadership of this community and ruled them, won the war with the Persians and killed the Persian King Cyrus II. The Massagets, who were fond of their independence and protected their borders, were always seen as a threat by the Persian Kings, but they could not be fully dominated. Some of these people, who lived in the steppe geography in the east of the Caspian Sea and around Lake Aral, lived in the mountains, some in the plains and the rest in the swampy areas. The inhabitants of this people, who have a completely nomadic lifestyle, live in swampy areas, fish, those in mountainous areas feed on wild fruits and have a small number of sheep.

We learn and interpret the Massagets mentioned by text writers such as Herodotus, Strabo, Diodorus and Arrianos through archaeological data and cuneiform records. The statements of these authors that they were descended from Scythians and the cuneiform records revealed that they were mentioned together with the Sakas. In addition, the names Saka and Scythian are used together for nomadic and equestrian tribes in Central Asia. The Persian King Darius I divided the Sakas into three groups among the peoples he fought with names such as the Hauma-drinking Sakas-Saka haumavarga, the pointed-headed Sakas-Saka Tigrakhauda and the Sakas across the sea-tyai paradraya. It is known that the Massagetes are expressed as the Sakas with the pointed cap -Saka tigrakhauda within this Saka grouping and are depicted in reliefs such as Persepolis and Behistun.

Massagets are a powerful and widely spread tribe of Scythian/Saka. It has been observed that their lifestyle and culture are very similar to Scythian/Saka. The issue most emphasised by modern researchers is the origin of the Scythians/Saka. There are researchers who argue that they are of Iranian origin, as well as many researchers who state that they are of Turkic origin belonging to the Ural/Altaic family. On the other hand, another group whose arguments are not widely accepted are the researchers who argue that they are of Slavic origin. In the light of linguistic studies, the fact that the -sak in the word ma/sag or -ma/sak has a great similarity with the name Saka, that the word -Sak is supported by its equivalent in Chagatai Turkish and Yakut Turkish, that the inscription consisting of 26 letters on a cup found in the Esik Kurgan has nothing to do with Persian, and that the data in the archaeological excavations in the kurgans belonging to the Scythians and Sakas have great similarities with each other reveal that the Massagetes are a branch of these communities and are related to Turkish communities. These two communities, which are probably the same, defined as Scythian by the sources of the western world and Saka by the sources of the eastern world, are similar in many aspects (geography of their existence/emergence, language, beliefs and related

traditions and customs, life, social order, archaeological data, burial and struggle styles). It can be said that the Massagetes, a large, crowded, powerful, horse-drawn nomadic community with a large area, were also a branch of the Sakas.

From the cuneiform texts, we read that the Persian kings Xerxes I and Artaxerxes II/III, who succeeded the founding kings Cyrus II and Darius I, were also engaged in the activity of taking the Sakas under their sovereignty. In this process, we have information about the Sakas, who have found a place in the Persian political history since the existence of the Persian Empire, and therefore about the Massagets, a large community affiliated to the Sakas. It is revealed that these communities were attempted to be taken under sovereignty in the 5th and 4th centuries BC, the periods when the kings mentioned above were on the throne. In the cuneiform texts in question, this community is referred to as -Saka tigrakhauda (Sakas with pointed heads) and -Saka haumavarga (Sakas drinking hauma). When it is considered that the Saka tigrakhauda (Sakas with pointed heads) are the Massagets, it is understood that the Persians continued to be disturbed about this community. These communities, which were not completely dominated, were also aware of the Persian/Achaemenid power and it is also seen that they accepted to pay taxes.

An important issue that should not be forgotten in such a study is that communities with a nomadic lifestyle are in interaction with the surrounding cultures. As these communities were influenced by the surrounding cultures, they also influenced these surrounding cultures. As a result of this interaction, these communities began to carry the characteristics of each other. It was observed that the architecture and archaeological data in the Scythian kurgans dated to the 9th and 7th centuries BC, unearthed during the archaeological excavations, were similar to the Saka kurgans dated to the 7th and 5th centuries BC. Considering that the Scythians and the Saka were similar communities, it was revealed that the Massagets also had similarities since they were a nomadic community affiliated to the Saka. These interactions made it difficult to determine the original culture and origin of a nomadic community.

Another issue that should be mentioned in this regard is the importance of the method of struggle of Tomris Hatun, the queen of the Massagets, in her struggle for independence against the Persians. Queen Tomris, who first tried to solve the Persian Emperor Cyrus II's march against the Massagets through diplomacy, then tried to eliminate the increasingly serious Persian march with military tactics. In the following process, the death of Tomris' son Spargapises

as a result of an ambush and the serious threats against the lands owned by the Massagetes and the freedom of the Massaget people led to a great and heavy war with the Persians, as Herodotus puts it. In this war, which resulted in the death of the Persian king Cyrus II and the success of the Massagetes, Tomris Hatun once again showed the place and importance of women in history and set an example for women in every field.

This study deals with the Massagetes, a nomadic, horse-drawn nomadic community living in present-day Turkestan, in the light of archaeological data, linguistic studies, ancient records and cuneiform texts. In this study, the origin of the Massagetes and the social, political, economic and cultural characteristics of a nomadic society are explained.